

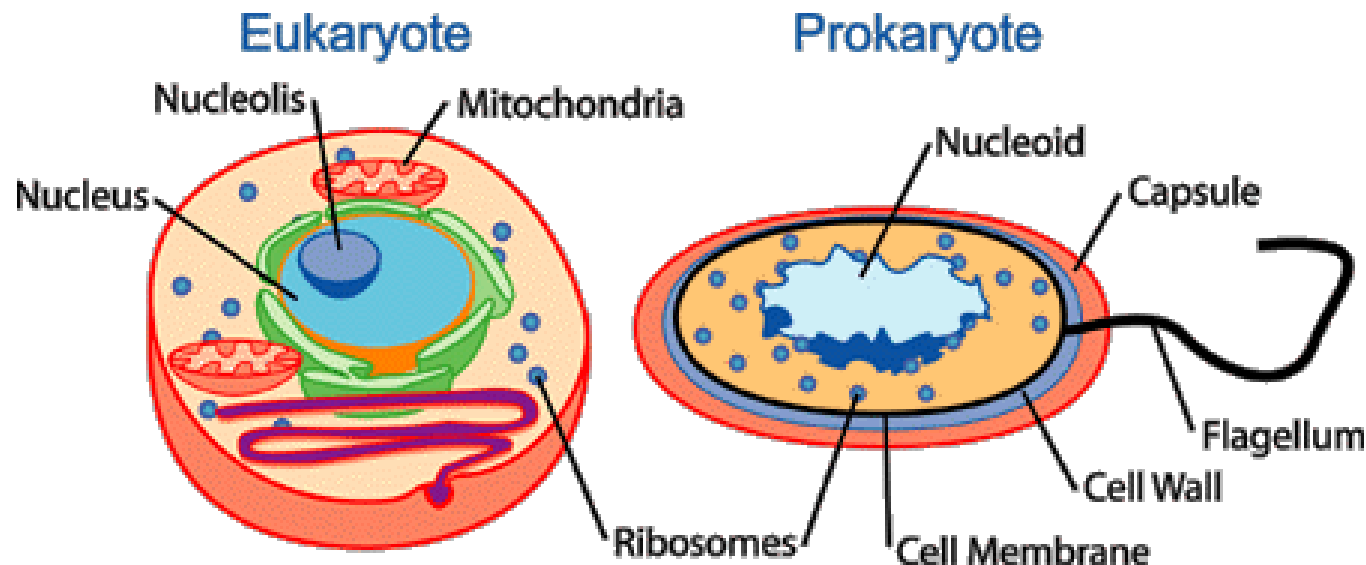

CYTOLOGIE I

MUDr. Kateřina Kapounková, Ph.D.

Buněčná teorie

- žádná buňka nemůže vzniknout jinak než zase z buňky
- mateřská buňka předává dceřině buňce potřebnou děděnou informaci k reprodukci sebe sama i ke své funkci
- rozlišujeme dva základní různě fylogeneticky pokročilé typy buněk - prokaryotické a eukaryotické

BUŇKA

- Základní morfologická a funkční jednotka všech organismů
- Autonomní soustava (má svou vlastní kopii DNA)
- Dynamická soustava (časově proměnlivá)
- Otevřený systém(s okolím výměna látek a energie)

Základní životní projevy:

- metabolismus
- růst
- rozmnožování
- vývoj

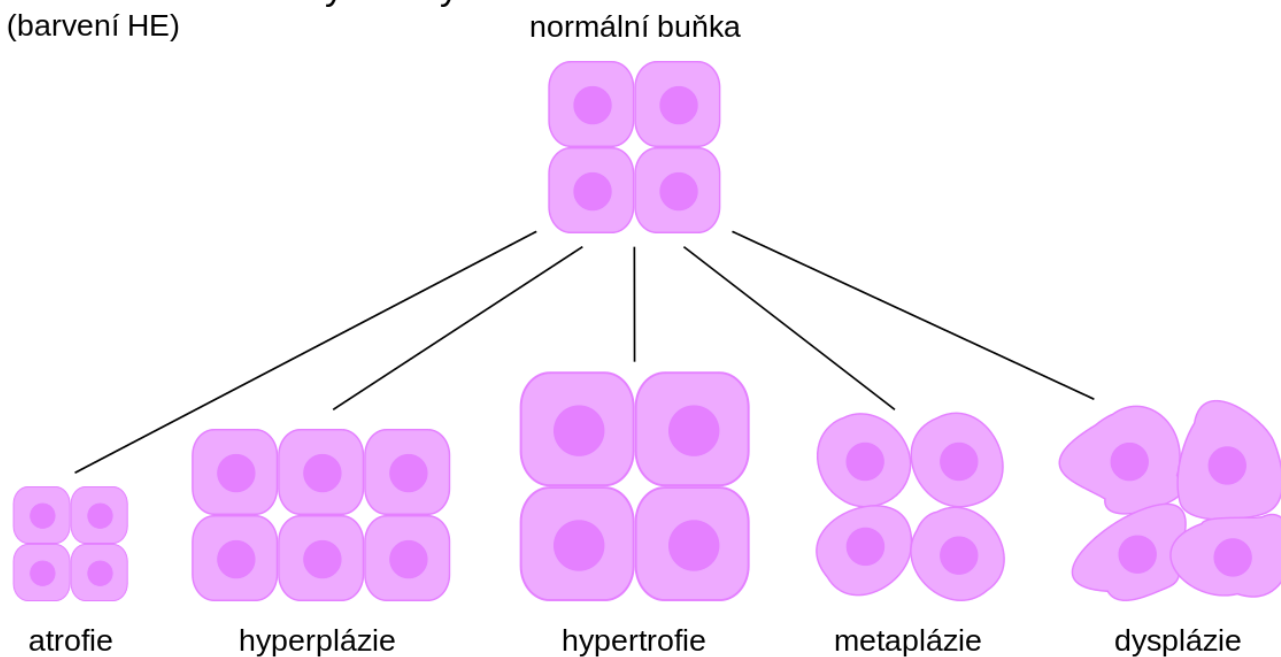
Tvar a velikost buněk, plazmatická membrána

- Odděleny od okolí membránou
- Neustálá komunikace (výměna látek, energie, informace)
- Tvar a velikost bb. v těle rozmanitý

Součástí fyziologického přizpůsobení i patologických změn buněk je:

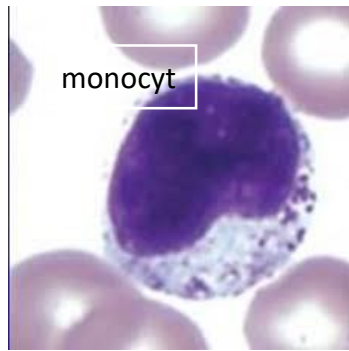
- Atrofie
- Hypertrofie
- Hyperplazie
- Metaplazie
- Dysplazie

Nenádorové změny buňky
(barvení HE)

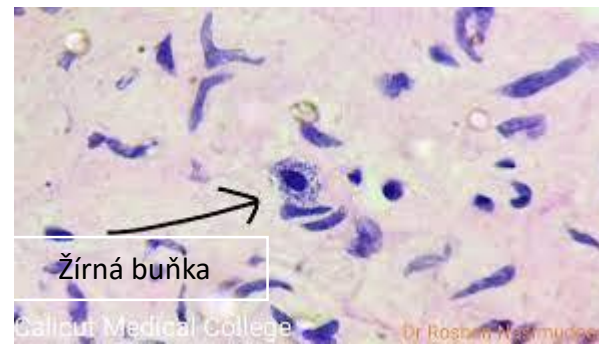

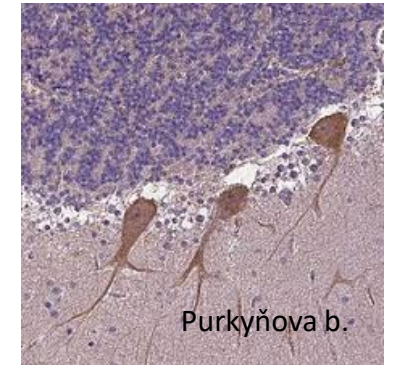
Kulovitý tvar

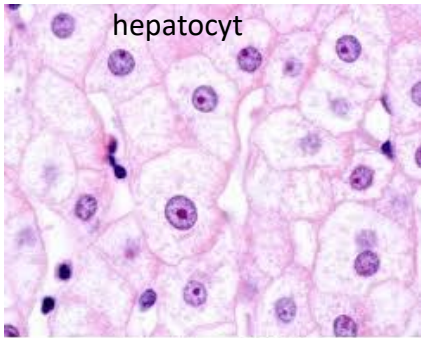
Oválný tvar

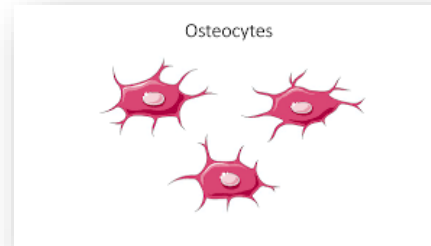
Hruškový tvar

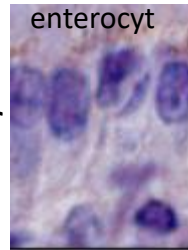
Polyedrický tvar

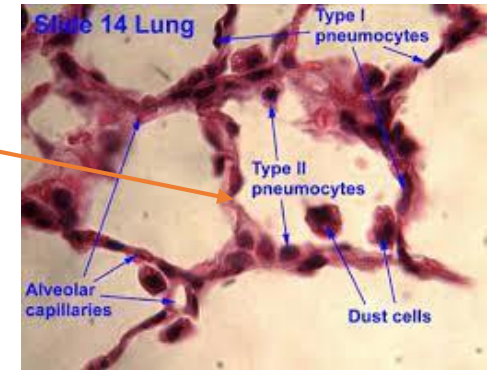
dendritový tvar

Cylindrický tvar

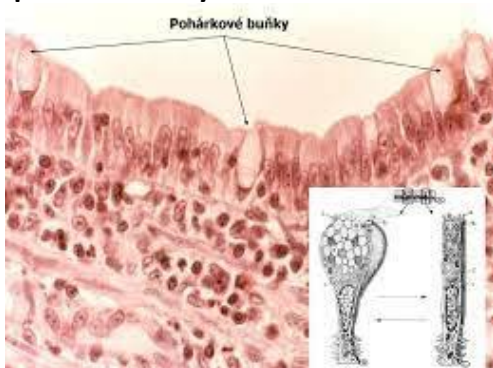
kubický tvar

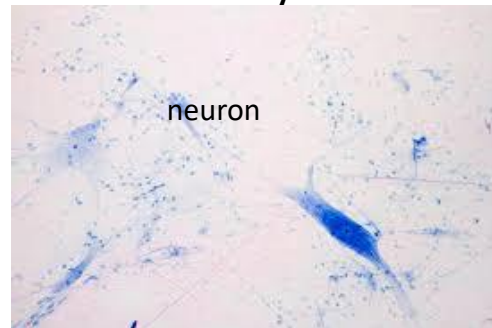
vřetenový tvar

pohárkový tvar

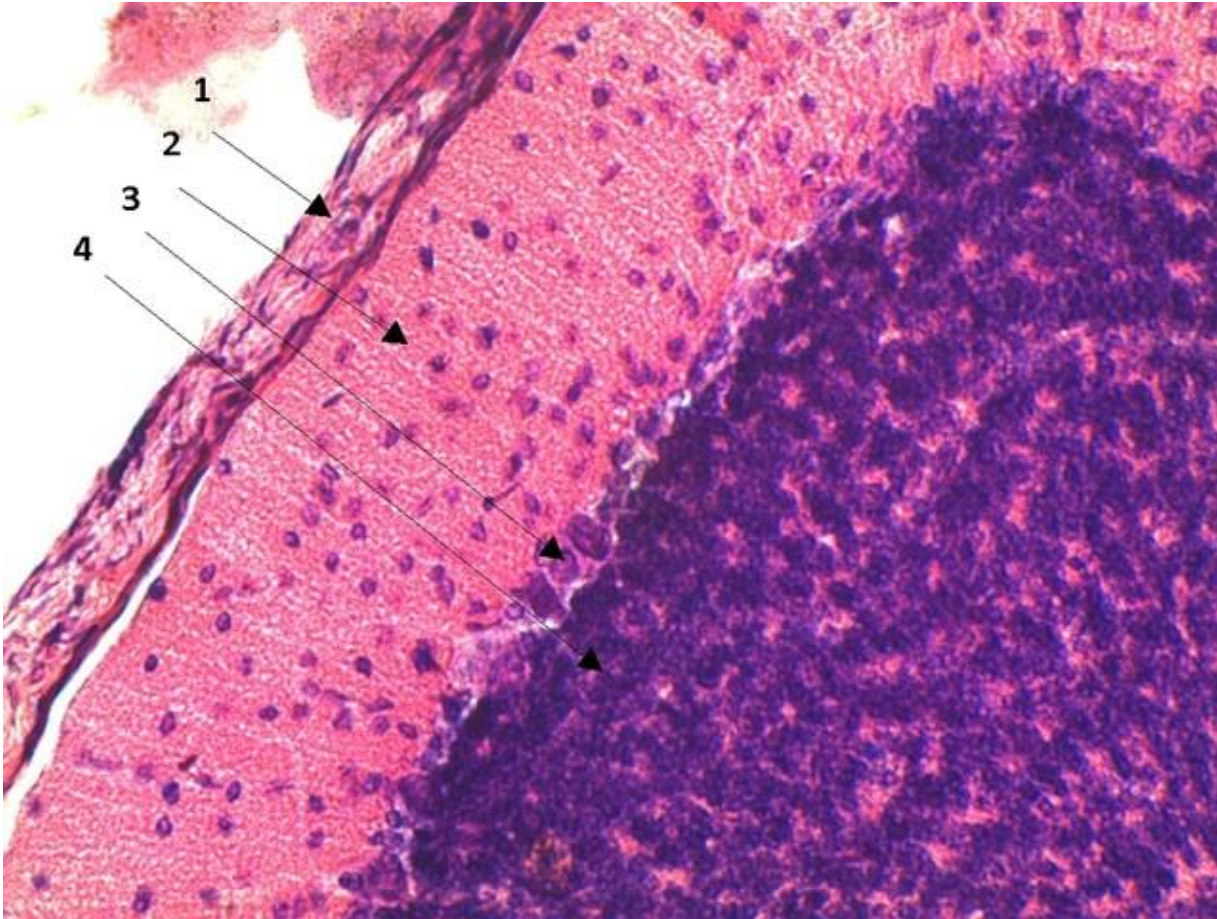
hvězdicovitý tvar

Bikonkávní tvar

- Velikost 5 - 150 μ m (většina 10 -30 μ m)

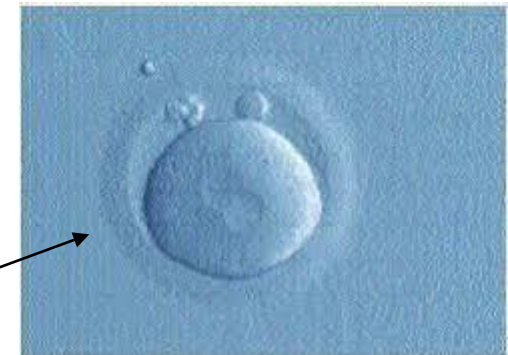
Mozeček

1. plena
2. molekulární vrstva kůry mozečku
3. vrstva Purkyňových buněk
4. granulární vrstva kůry mozečku

Malé bb. (do 10 μ m)- erytrocyty, lymfocyty

Střední buňky(10 – 30 μ m)- většina bb.

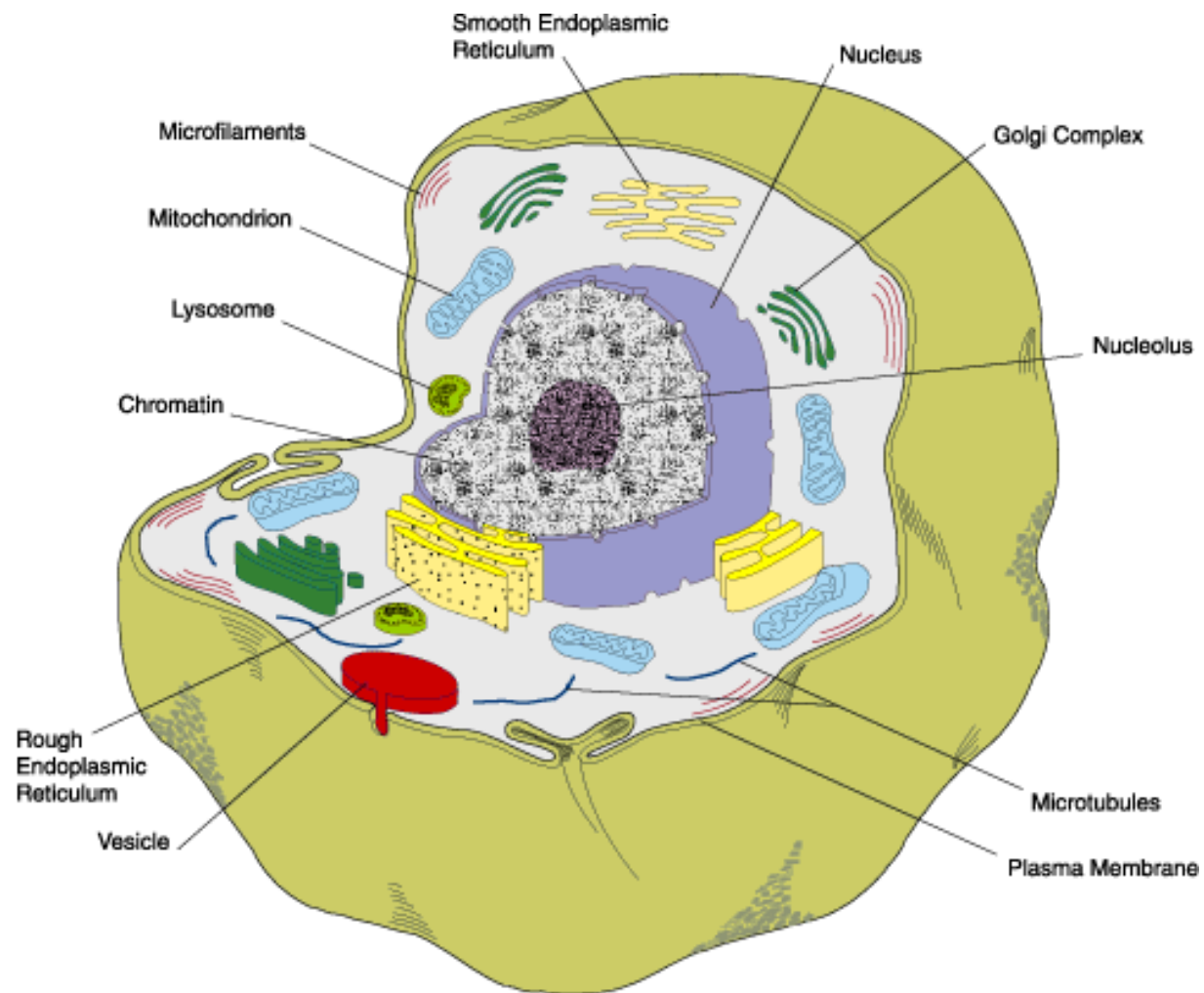
Velké bb. – motorické neurony(přední rohy míšňí), oocyt (120-150 μ m)

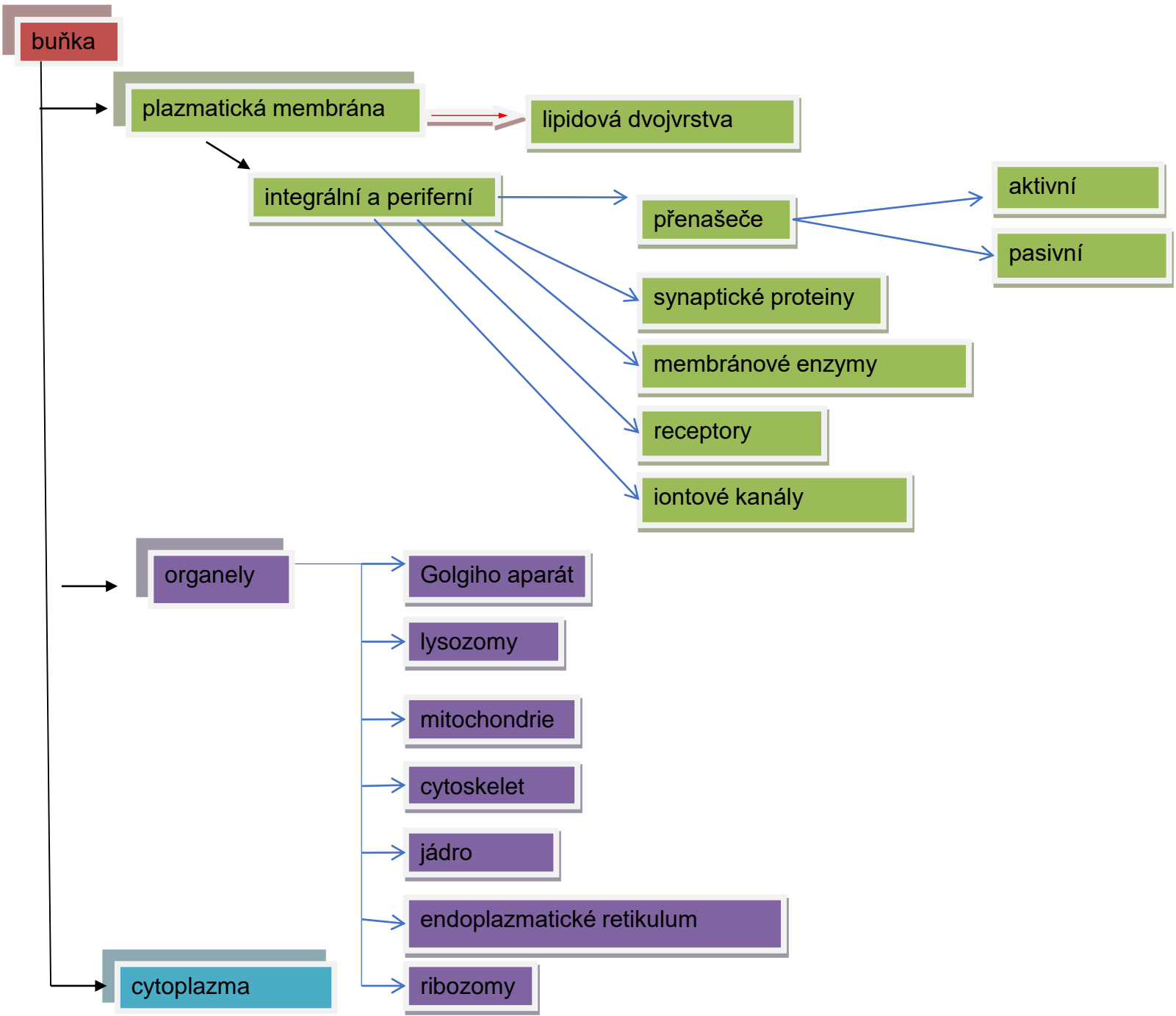

Základní stavba buněk

- Povrch buněk buněčná membrána
- Cytoplazma
- Jádro
- Buněčné organely

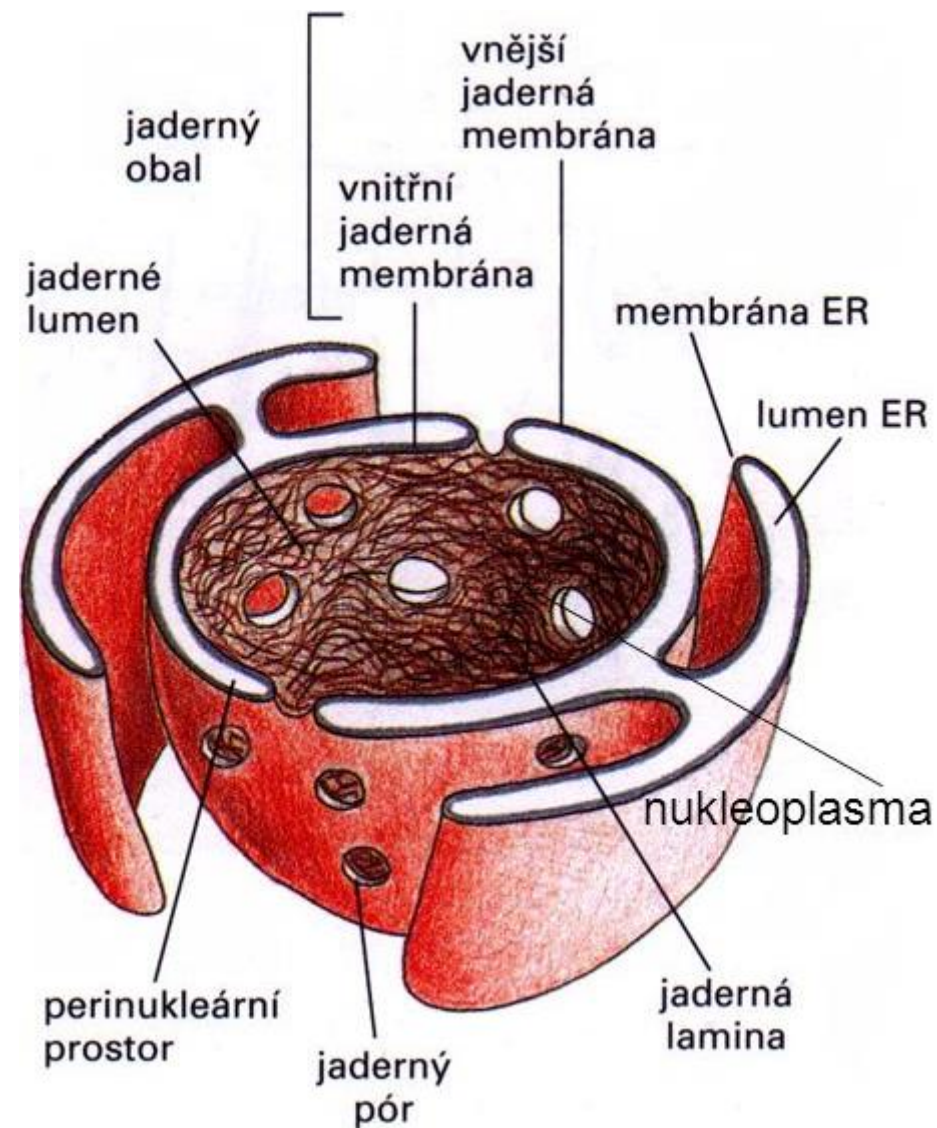

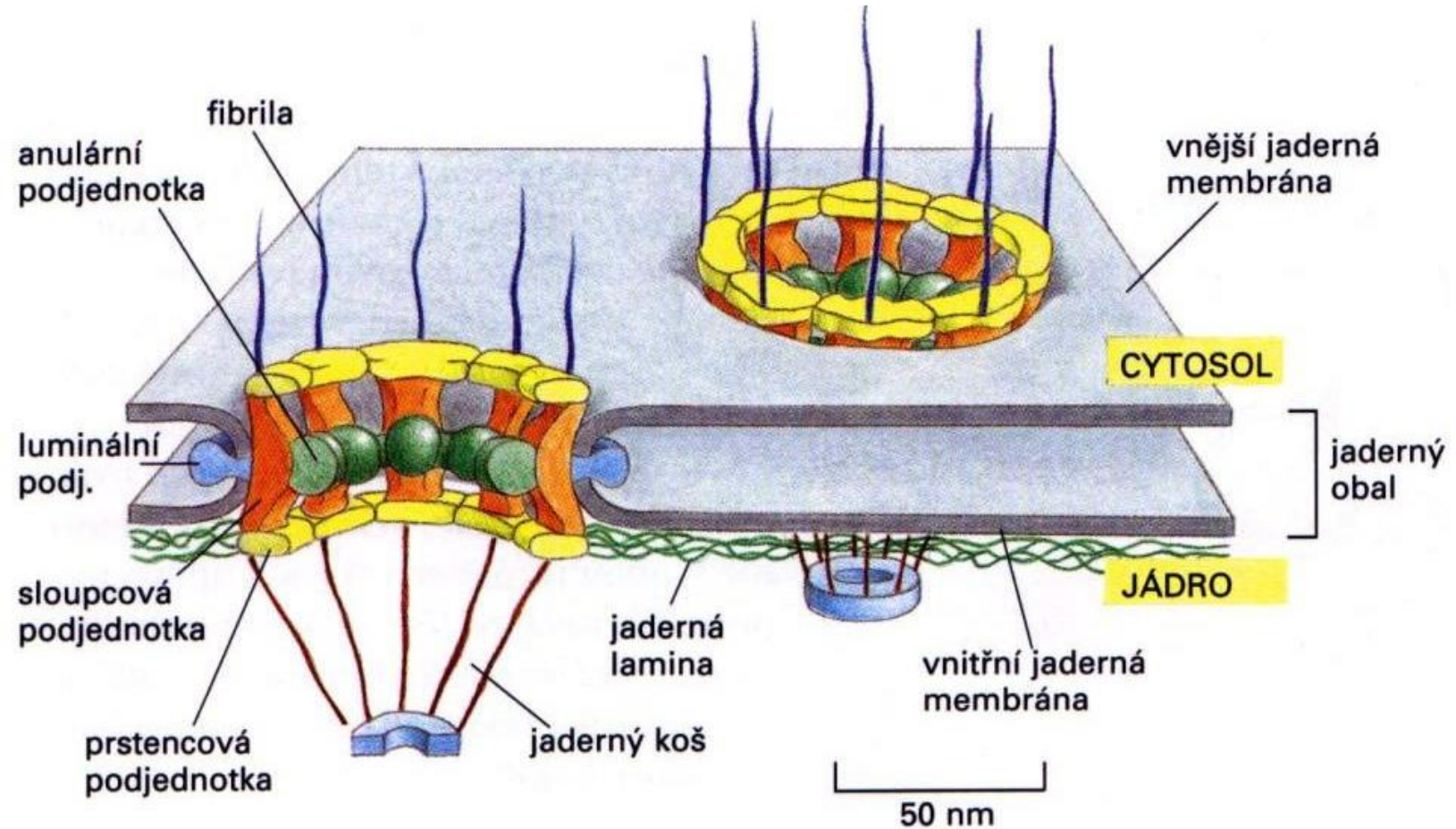
Buněčné jádro

- Genetické a informační ústředí bb.
- Obsahuje úplnou genetickou informaci
- **Velikost jádra a počet:**
  - **jednojaderné bb** (většina)
  - **dvojjaderné bb** (některé kardiomyocyty, hepatocyty, některé krycí bb žaludečních žlázek, plazmatické bb)
  - **mnohojadené bb** (osteoklasty, myocyty)
  - **bez jádra** (erytrocyty, , zrohovatělé povrchové bb kůže, trombocyty)
- **Tvar jádra** kopíruje tvar bb
- **Jaderný obal**- 2 membrány (8nm tloušťka každá), není souvislý- proděravěný **jadernými póry**
  - vnější** – ribozomy a může být spojena s granulárním endoplazmatickým retikulem
  - vnitřní**- ve spojení s nukleoplazmou , vyztužená sítí filament (fibrozní lamina jádra), nasedá na ní heterochromatin

Jaderné póry

- Průchod látek mezi nukleoplazmou a cytoplazmou
- Přechází v sebe vnitřní a vnější jaderná membrána
- Pasivní i aktivní transport iontů, mRNA, steroidních hormonů, regulačních bílkovin
- 2000-4000(závisí na funkčním stavu b.)
- Tvořen 30 bílkovinami (nukleoporiny)

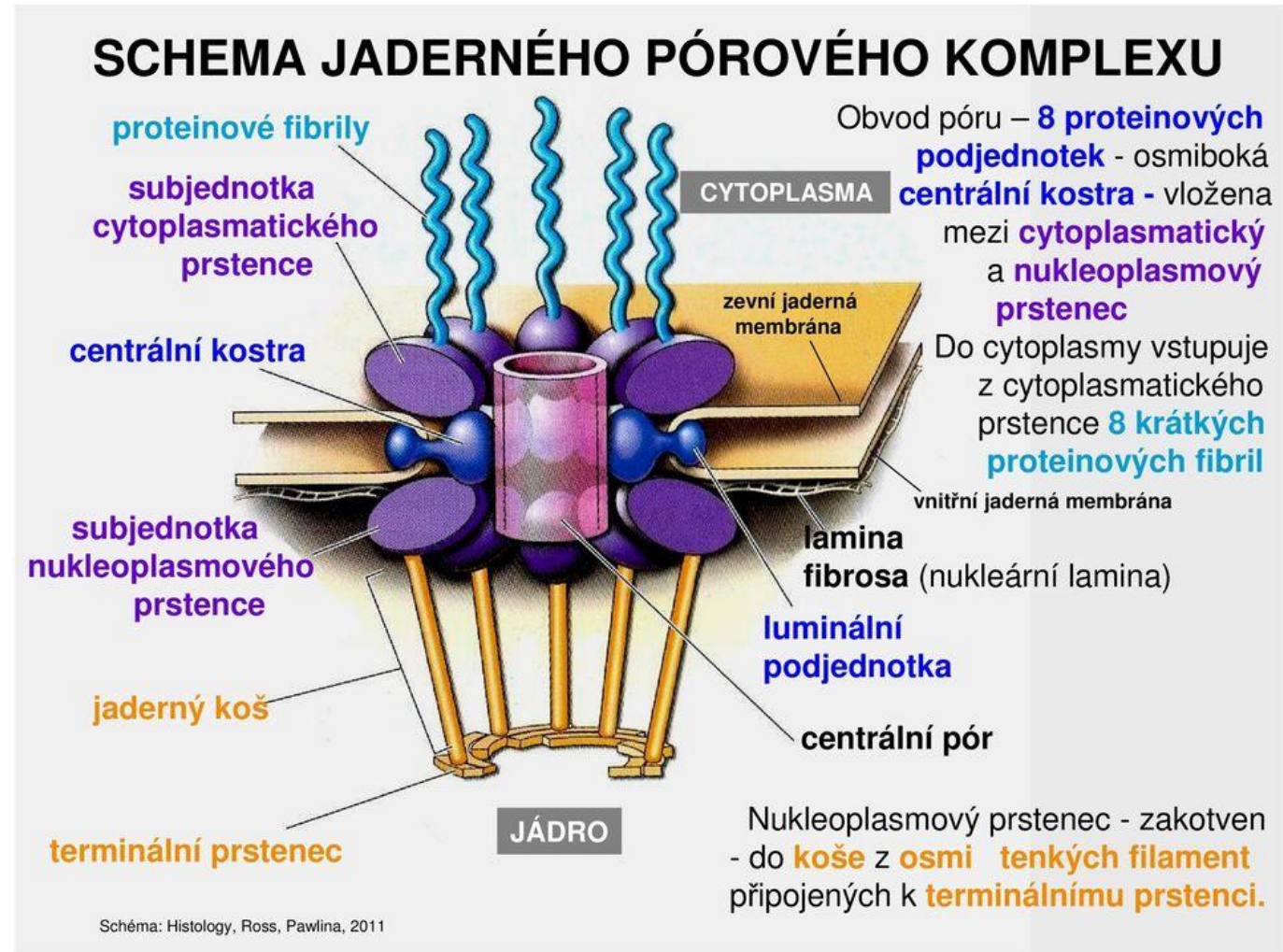
Komplex jaderného póru

Komplex jaderného póru (complexus pori nuclearis)

- **Vnější prstenec komplexu** – 8 složitějších granul, tenká filamenta (mohou sloužit jako receptory)
- **Vnitřní prstenec komplexu**- 8 granul, paprscitá ramena na nich zavěšen koš, jeho středem prochází prstenec póru
- **Centrální kanál**- prostor mezi granuly, procházejí jím makromolekuly (do velikosti 39nm)

Nádorové bb. mají při vyšší metabolické aktivitě více pórů

nukleoplazma (karyoplazma)

- Obsahuje vláknitou a zrnitou složku

Vláknitá vrstva- fibrózní lamina jádra

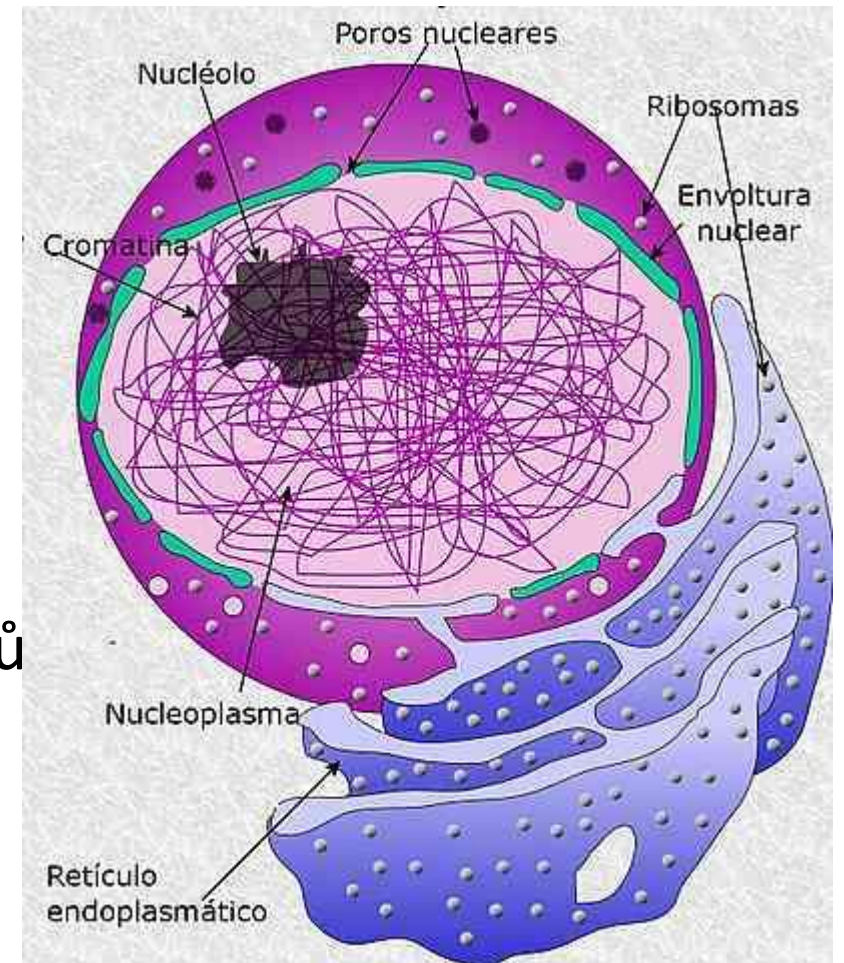
Uloženo podél vnitřní membrány jádra

Tvoří 3D síť – určuje rozložení chromosomů do sektorů

Chromatin

Zbytek nukleoplazmy

Z propojených molekul DNA (histonovými a nehistonovými bílkovinami)

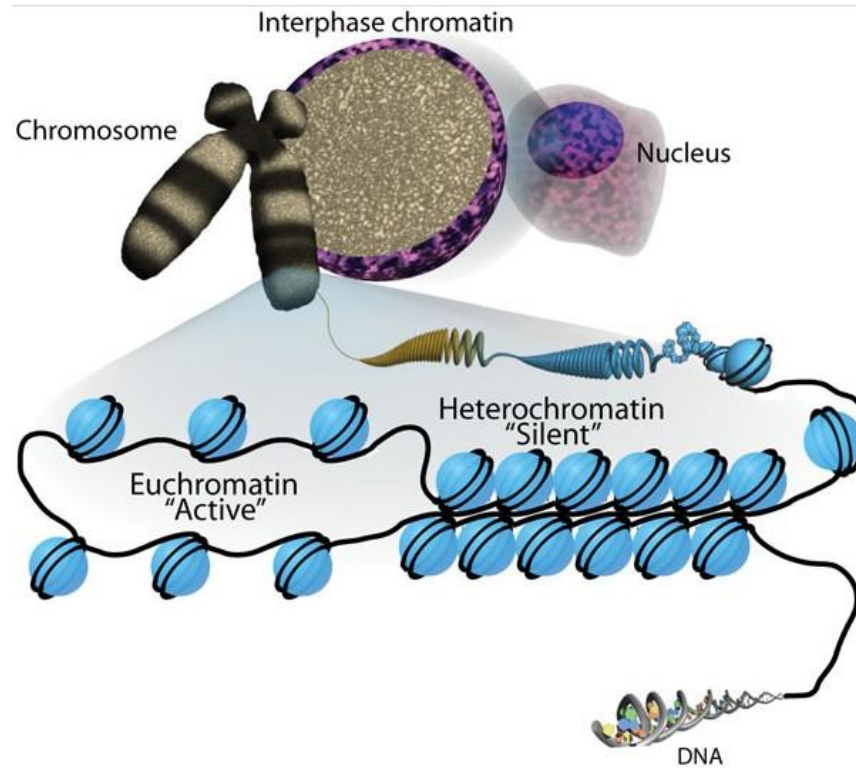
Laminopatie – choroby způsobené mutací v genech kódující fibrózní laminy v b.

Chromatin

Euchromatin

- Málo kondenzovaný
- 90% chromatinu u většiny bb v interfázi
- V centru jádra v oblasti jaderných pórů
- Transkripčně aktivní
- Jeho DNA se replikuje na začátku S-fáze buněčného cyklu
- Geny v něm uložené se přepisují do mRNA

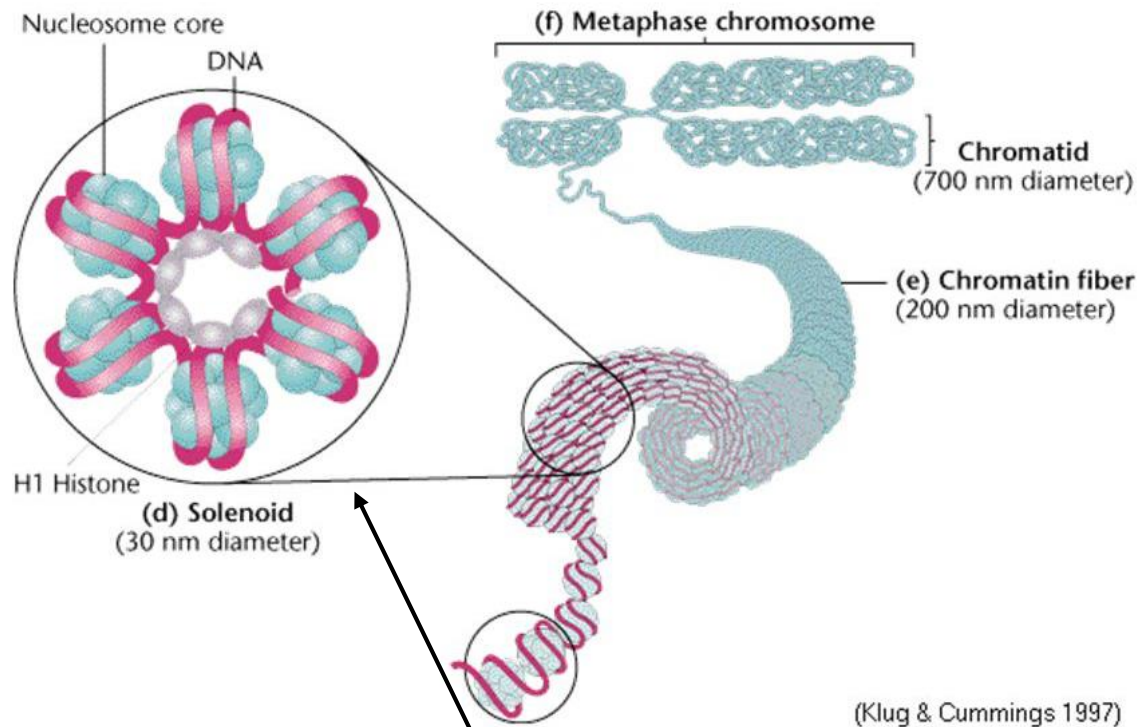
Průkaz přítomnosti Barrova tělíska v minulosti k diagnostice pohlaví

Heterochromatin

- Vysoce kondenzovaný
- 10% chromatinu všech bb
- Transkripčně neaktivní
- Jeho DNA se replikuje až v pozdní S-fázi
  - konstitutivní chromatin
  - fakultativní heterochromatin (patří sem i Barrovo tělísko)

Stavba chromatinu

- Z molekul DNA spojených histonovými a nehistonovými bílkoviny

Organizace chromatinu

- Na tvorbě se podílí 5 typů histonů – H1, H2A, H2B, H3 a H4
- Vytvořeny dvojice dimery (H2A-H2B, H3-H4) a spojené spolu v tetramery a dále jejich spojením oktamery
- Kolem oktameru se otáčí DNA, s odstupem párů 20 bází DNA se váže H1

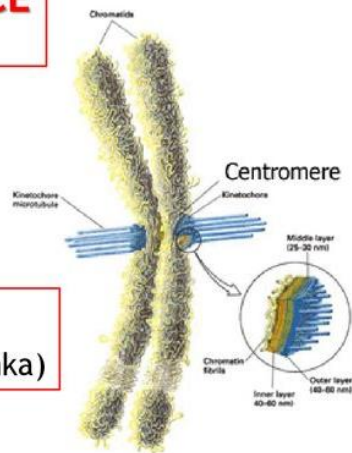
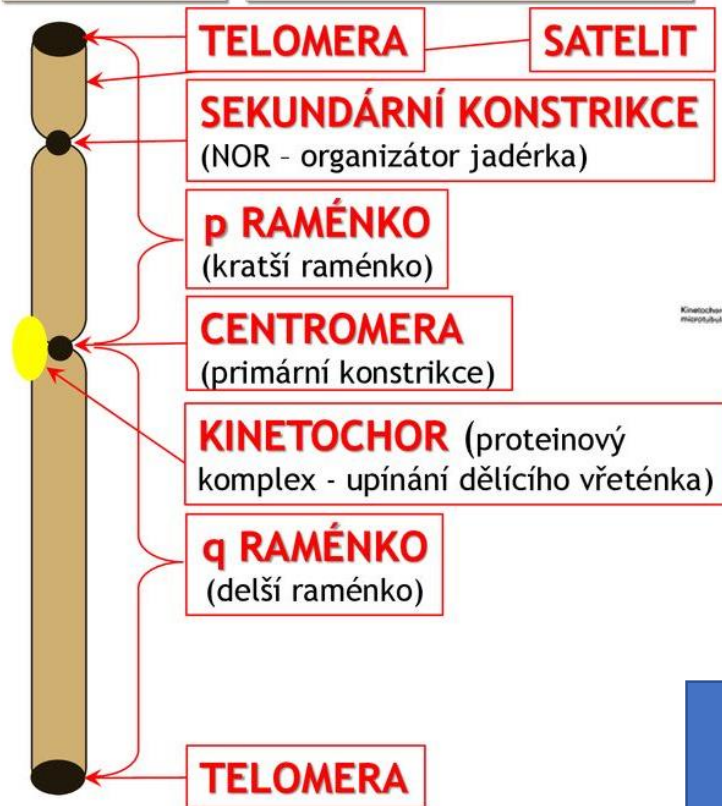
Z nukleozomu + histonu H1 vzniká CHROMATOZOM – chromatizomy spojené H1 tvoří kruhový útvar = SOLENOID

Základní funkční a regulační jednotka chromatinu = NUKLEOZOM

chromozomy

- Solenoidy spojené do spirálovité struktury = základní stavební i funkční jednotka **chromozomu**

STAVBA CHROMOZOMU

<http://janecolden.blogspot.cz/2008/01/cell-division-vocabulary.html>

- Lidské bb 46 chromozomů (23 párů)
- V interfázi buněčného cyklu jsou despiralizované, ale zaujímají přesné místo (teritorium)
- Tvořen bílkovinnou maticí na kterou připojena chromatinová vlákna

Centromera – dělí chromozom na 2 ramena
Raménka chromozomu – krátké p a dlouhé q
Telomera – koncová část (biologické hodiny buňky)

Telomera se každým dělením zkracuje, což po určitém počtu dělení brání další replikaci DNA – apoptóza (výjimku tvoří bb s telomerázou schopnou obnovovat délku telomér – kmenové bb, nádorové bb)

Morfologie jádra během buněčné smrti

Pyknóza – scvrklé jádro se zahuštěným chromatinem

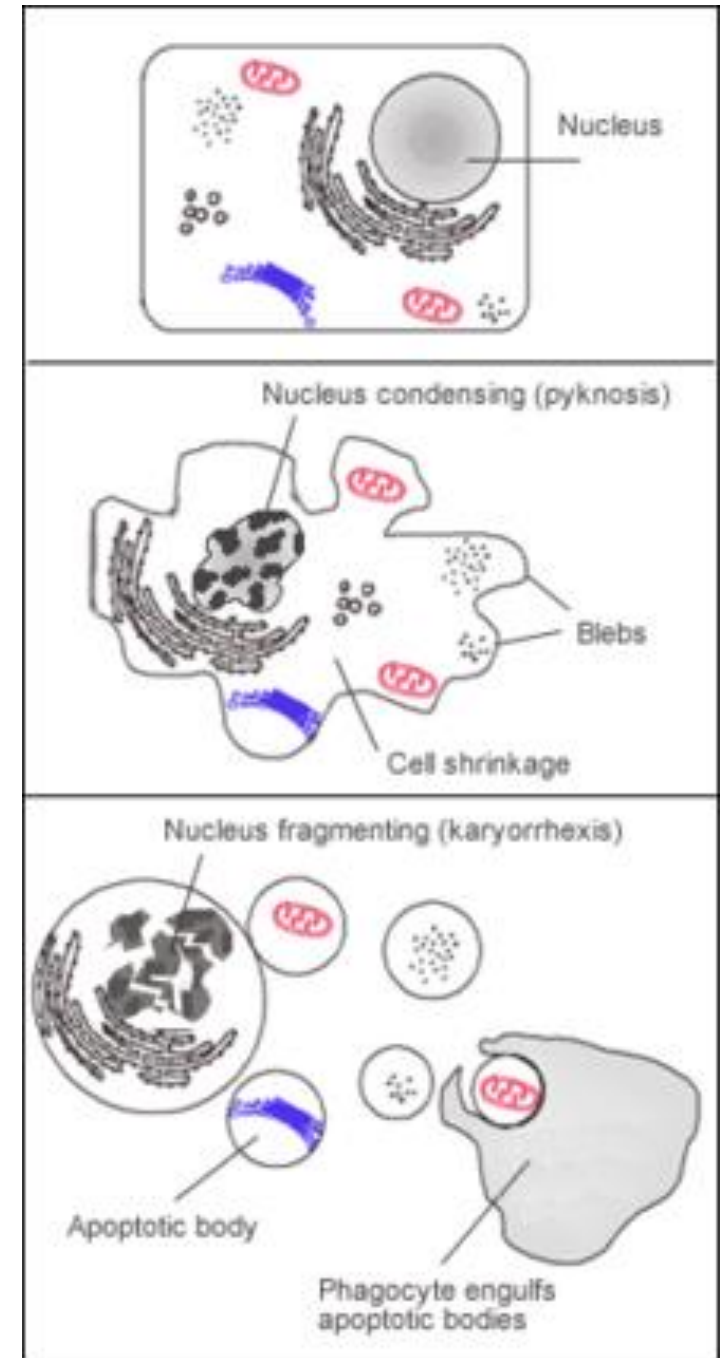
Karyorhexe – rozdělení chromatinu do různě velkých hrudek, po prasknutí jaderného obalu se uvolňují do cytoplazmy

Karyolýza – obsah jádra se postupně ztrácí, obal jádra ale zůstává neporušený

Apoptóza jádra- rozpad jádra

jadérko

- Součástí **interfázového jádra**
- Nemá vlastní membránu
- Velikost 1-5 μm
- **Není trvalou strukturou jádra** – zaniká v profázi mitotického dělení buňky a znovu se objevuje v telofázi
- Tvar – kulovitý, oválný nebo nepravidelný
- Počet – nejčastěji 1, 2-3 (proteosynteticky aktivní bb)
- Tvořeno z 80-85% bílkoviny, 5-15% DNA a RNA
- **Funkce:** syntéza ribozomové RNA

